

Dobosy Antal

Anozognózia

Egyszer még fiatalabb koromban történt a következő eset. Kiszálláson voltunk, méréseket végeztünk valahol vidéken. Munka után beültünk egy kocsmába, hogy elüssük egy kis ivászattal a napi fáradságos munkát. Sose felejttem el, hogy az este végén Ferenc nevű kollégám arról akart meggyőzni minket, hogy órá nem hat az alkohol. Kásás beszédét alig lehetett érteni, úgy kellett kihámozni, hogy mit is akar mondani. Azt hajtogatta, hogy „Higgyétek el, nem vagyok részeg!”, majd közvetlenül ezután az asztal alá esett. Mintha egy kóannak lettem volna az egyik szereplője. Életemben ekkor tettem fel először a kérdést: Hogyan lehet az, hogy ennyire nem látunk magunkra? Józnak és tisztafejűnek gondoljuk magunkat, még akkor is, amikor asztal alá parancsol az ital?

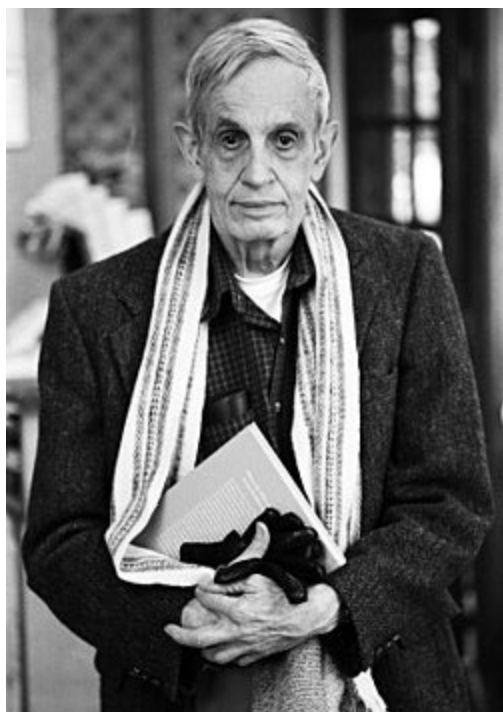
A pszichológia, ami a pszichikai betegségekkel is foglalkozik, az *anozognózia* szóval illeti azokat a betegségeket, amikor a beteg nem ismeri el, nem tudja, nem látja meg a saját baját, nem hiszi azt, hogy ő beteg, nincs betegség tudata. A kifejezés a görög „*nosos*” és „*gnosis*” szavakból származik. Előbbi jelentése betegség, utóbbié tudás, az „*a-/an-*” prefixum pedig fosztóképző. Elsőként 1914-ben Joseph Babiński francia neurológus fedezte fel, és írta le ezt a jelenséget. Szélsőséges esete ezeknek a betegségeknek, amikor agyvérzés vagy súlyos agyi sérülés eredményeképpen a beteg teljesen megvakul, ugyanakkor nem tud a betegségéről. Ezt a betegséget *Anton-Babiński szindrómának* nevezik. Az első esetet Gabriel Anton osztrák neurológus jegyezte le egy Mrs. Ursula M. nevű betegnél. A beteg neki-megy a bútoroknak, az ajtónak, föl rúgja a székeket, de nem ismeri el, hogy a látásával volna baj. Képtelen belátni, hogy vak. Nehéz elhinni, hogy az emberi tudat még ezekre a konfliktusos helyzetekre is képes olyan magyarázatot találni, ami nem a látás hiányával indokolja a környezetével való konfliktusokat. A pszichológia *konfabulációnak* (meseszövszövegnek) nevezi a tudatnak azt a megoldását, amikor a magyarázat nem felel meg a valóságnak.

Erről az esetről olvasva felmerült bennem a kérdés, vajon mi magunk milyen hiányosságokkal rendelkezünk, amelyekről nem tudunk, nem szerzünk tudomást, vagy amelyeket képtelenek vagyunk felismerni? Az is kérdés, hogy ezek a képességihiányok, hogyan tudatosíthatók? Annak az embernek például, aki Anton-Babiński szindrómában szenved, vajon milyen tudattal kellene rendelkeznie, hogy meglássa vakságát, hogy rájöjjön, bizony a látásával van baj? Vagy milyen módszerek kidolgozásával segíthetünk e hiányosság felismerésében?

Ezek a pszichikai illetve tudati jelenségek a valósághoz való viszonyunknak egy érdekes oldalára utalnak. Arra, hogy sokkal inkább hiszünk a bennünk megjelenő érzetek igazoló természetének, mint a tényeknek vagy akár az érvelő gondolkodásnak. Sokkal inkább valóságosnak tartjuk azt, amit érzéseink támasztanak alá, mint azt, ami *csupán* az ismeretekből következik, vagy amit *csupán* a tudatos gondolkodás talál igaznak. Még akkor is az érzéseinknek hiszünk, ha a logikai érvelés ennek tökéletesen ellentmondó következtetésre jut.

John Forbes Nash (1928–2015) amerikai matematikust kiváló tudósként tartja számon a történetírás, elsősorban a játékelméletben ért el igen jelentős eredményeket. Munkásságát a legnagyobb elismerésekkel ismerte el a tudományos társadalom (*Neumann János elméleti díj, Közgazdasági Nobel emlékdíj, Leroy P. Steele-díj, Abel-díj*). Nash egy tudati betegségben, súlyos paranoid skizofréniában szenvedett. Személyek jelentek meg neki, akik teljesen valóságosnak tűntek számára, ezek beszéltek hozzá, teljesen úgy viselkedtek, mint bárki más. Nem tudta megítélni, hogy ezek nem valóságosak, jobban mondva, nem tudta megkülönböztetni a valóságos személyektől. A tudata és látása ezeket valóságosnak láttatta és igazolta. Egy idő után logikailag rájött, hogy ezek nincsenek a valóságban, és zsenialitása ott nyilvánult meg, hogy megtanulta logikai módon eldönteni és

igazolni, hogy azok a személyek, akiket látott maga körül, léteznek vagy nem léteznek. Megtanult hinni a logikájában, megtanulta, hogy ne az érzéseinek és érzékeinek higgyen ezekben az esetekben. Így értékes ember tudott maradni a társadalomban, munkáját is ragyogóan és magas szinten végezte. Matematikusként inkább hitt az érvelő logikának, mint az érzéseinek. Megtanult együtt élni bajával. Az életét feldolgozó film, *Egy csodálatos elme* kiválóan bemutatja ennek a skizofréniának a sajátos természetét, és azt is, miként kezelte John Forbes Nash sajátos betegségét, és hogyan oldotta meg az ebből eredő problémákat. Az amerikai filmdrámát 2001-ben mutatták be, angol címe: *A Beautiful Mind*, rendezője Ron Howard volt.

John Forbes Nash (1928–2015)

De nem mindenki matematikus – többségben vannak, akik nem azok –, így a logikus érvelés általában nem elégséges ahhoz, hogy valamit valóságosnak tartsunk, és nekik a szigorú logika általában nem a valóságot igazoló eljárás. Mégis mi az vajon, ami a hétköznapi ember számára is meggyőzően igazolja azt, hogy valami létezik, vagy igazolja az ellenkezőjét, azt, hogy valami nem létezik.

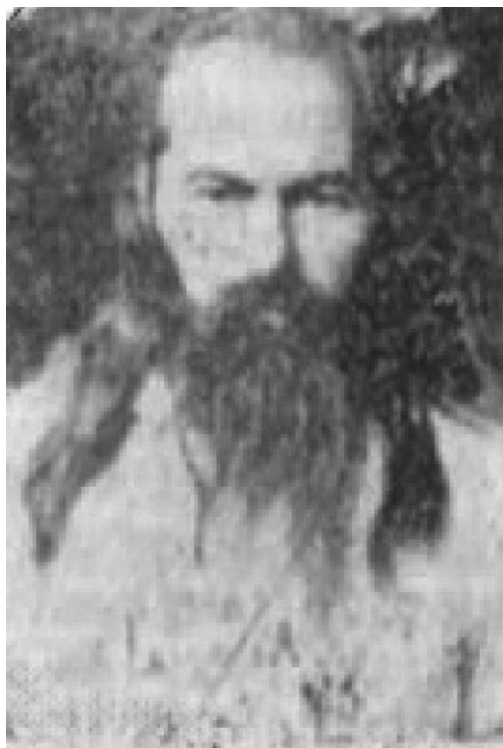
Az a magyar közmondás, hogy „Hiszem, ha látom.” a tapasztalás valóság-igazoló voltára hívja fel a figyelmet. De tudjuk, hogy a tapasztalás sokszor ellentmond a valóságnak, ellentmond a tényeknek, hiszen a tudatunk annak látja a tényeket, aminek látni szeretné, és annak, ami neki megfelelő. Hogy mit vagyunk képesek tapasztalni, az függ nyilván attól a kultúrától, amiben élünk, függ attól, hogyan szocializálódtunk, milyen környezetben nevelkedtünk, milyen jelenségekkel találkoztunk ezidáig, de függ attól is, hogy a környezetünk hogyan magyarázta a velünk előforduló jelenségeket, és attól, hogy milyen vallási háttérben nevelkedtünk, milyen világszemlélet vett körül minket.

A múlt század hetvenes évek elején egy barátommal meglátogattunk egy a zempléni hegyekben élő remetét, aki látogatásunk idején már vagy hat éve a Szendrőlád községtől néhány kilométerre lévő hegyen élt, egy fa alatt, ott volt a szállása. Amikor odaértünk a remete igen szívesen fogadott minket. Mélyen vallásos embernek ismertük meg, aki jól ismerte a keresztény hitvilágot és a Bibliát. Világszemlélete így a keresztény kultúrán alapult. Ő mesélte el nekünk, hogy pár évvel ezelőtt megjelent neki Jézus, jött felfelé a falu fölött elterülő mezőn. Fehér ruha volt rajta, a fején töviskoszorú. Meg is tudta mutatni pontosan a helyet, ahol ez történt. Amikor megkérdeztük, hogy ez a találkozás vajon nem csak a képzelete terméke volt-e, nem csak látomás volt-e, akkor azt felelte, hogy nem, ez a találkozás valóságos volt. Ezt azzal igyekezett igazolni a számunkra, hogy „hiszen láttam, tapasztaltam és beszéltem is vele”.

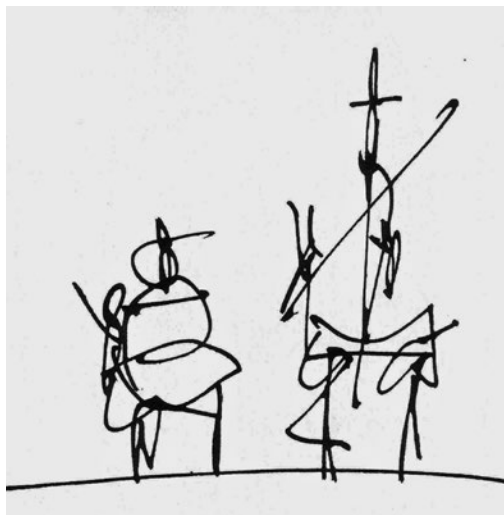
Ha utána gondolunk, feltűnhet, hogy itt Európában, a keresztény kultúrkörben, Jézus, Mária és más keresztény szentek jelennek meg látomásban az embereknek, sohasem a buddhák és a bódhiszattvák. Így Avalókitésvára sem, és más buddhista szentek sem. Nyilván hasonló a helyzet a hindu istenségekkel, vagy akár az iszlám vallás prófétáival kapcsolatban is. Tudható viszont, hogy azokban az országokban, ahol a buddhizmus az elterjedt vallás, a látomásokban a buddhizmus alakjai, a buddhista pantheon istenségei jelennek meg, és sohasem a Biblia szentjei. Ismerve a tudat teremtő erejét ez tulajdonképpen nem is olyan meglepő.

Különös, hogy a szellemi úton járók azzal a kérdéssel nagyon kevésbé foglalkoznak, hogy vajon amit tapasztalnak, az van-e, az tényleg valóságos-e. Nem foglalkoznak azzal, hogy az emberi tudatban van valami, ami igazzza teszi a dolgokat, ami megmondja, hogy ez meg ez valóságos, más dolgok pedig a valóságban nincsenek. A buddhizmus felhívja a figyelmet arra, hogy a tudat képes bármit megteremteni, és arra is, hogy ezek a teremtési folyamatok nemcsak a dolgokhoz és a külső világhoz való viszonyunkra vonatkoznak. Az érzések, a gondolatok területén is ilyen hihetetlenül kreatív a tudat. Felhívja a figyelmet arra, hogy ez a világ, ami minket körülvesz, tulajdonképpen mind a tudat terméke. Egy ilyen illúzió keltette világban élünk! Mégis nagyon nehéz módszereket találni arra, hogy ez a felismerés megtörténjen.

Amikor az Anton-Babiński szindrómáról olvastam, mélyen megdöbbenett, hogy egy ember, aki tökéletesen vak, nem látja ezt, nem is veszi észre, és nem tud vakságáról, és az, hogy egy ilyen tudatállapot képes megvalósulni. Ez ugyan szélsőségesen súlyos, és szerencsére rit-

Némethy Jenő, a szendrőládi remete

Don Quihote és hűséges szolgája

kán előforduló betegség, de azt nyilvánvalóan feltételezhetjük, hogy sokkal kevésbé súlyos hasonló hiányosságok gyakrabban is előfordulnak. Könnyen lehet, hogy mi, akik egészségesnek, egészséges tudatúnak gondoljuk magunkat, nem vesszük észre magunkban az ilyen hiányosságokat, és úgy gondolkodunk magunkról, hogy a mi tudatunk rendben van. Akkor, amikor egy ilyen betegségről olvassuk, vajon eszünkbe jut-e megvizsgálni magunkat, hogy nekünk milyen hasonló *nem-látásunk* van, vagy melyik az a terület, ahol hibásan látjuk a világot? És eszünkbe jut-e, hogy meg kellene nézni, nem vagyunk-e egy egészen más területen mi is hasonlóan tudatilag betegek.

Ha eszünkbe sem jut feltenni ezeket a kérdéseket, az már utalhat arra, hogy valami probléma azért van velünk, utalhat arra, hogy tulajdonképpen mi is betegek vagyunk tudatilag, ugyanis egészségesnek gondoljuk magunkat.

Ez a gondolatmenet kell emlékeztessen a fentebb említett matematikus gondolatmenetére, és talán segíthet felismerni saját tudati betegségünket. Ha valaki másban meglátunk egy hiányosságot, tekintsük ezt tükörnek, ami visszairányítja (reflektálja) figyelmünket miránk, hogy feltegyük magunknak a kérdést: „Vajon nekem milyen hiányosságaim vannak?” Ha ez a kérdés nem merül fel, akkor alapos okunk van feltételezni, sőt tényként kezelni, hogy tudatilag nem vagyunk egészségesek.